

Липчанко-Ковачик О. В., старший викладач кафедри англійської філології та методики викладання іноземних мов Мукачівського державного університету (м. Мукачево)

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті зазначено, що в умовах глобалізації та тісного переплетення інформаційних потоків саме іноземна мова стає універсальним засобом професійного життя. Актуалізовано, що знання іноземної мови, вміння вільно входити в іноземне комунікативне середовище мають особливо важливе значення для конкурентоздатного працівника, спроможного досягти вершин у професійній діяльності. Узагальнено, що сучасний етап розвитку психолого-педагогічних досліджень, які пов'язані з проблемою формування іноземної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на основі вивчення іноземних мов у вищій школі, характеризується існуванням різних підходів та методик, в основі яких – реалізація комунікативного підходу.

Ключові слова: іноземна комунікативна компетентність, іноземна мова, комунікативний підхід

В статті указано, що в умовах глобалізації та тісного переплетення інформаційних потоків саме іноземний мовний код стає універсальним засобом професійного життя. Актуалізовано, що знання іноземного мовного коду, вміння вільно входити в іноземне комунікативне середовище мають особливо важливе значення для конкурентоздатного працівника, спроможного досягти вершин у професійній діяльності. Узагальнено, що сучасний етап розвитку психолого-педагогічних досліджень, пов'язаних з проблемою формування іноземної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на основі вивчення іноземних мов у вищій школі, характеризується існуванням різних підходів та методик, в основі яких – реалізація комунікативного підходу.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетентность, иностранный язык, коммуникативный подход.

Постановка задачі у загальному вигляді. Реалії розвитку сучасного українського суспільства та виникнення нових соціально-економічних умов у нашій державі передбачають розширення контактів і співпрацю фахівців різних країн, що обумовлює акцентуацію уваги до різних аспектів вивчення іноземної мови у вищих навчальних закладах. В умовах глобалізації економіки, тісного переплетення інформаційних потоків саме іноземна мова стає універсальним засобом професійного життя. Потреба у спеціалістах, які вільно володіють іноземними мовами, обізнаних з культурологічними особливостями інших країн, здатних підтримувати тісні ділові контакти із закордонними фахівцями, постійно зростає. Знання іноземної мови, вміння вільно входити в іноземне комунікативне середовище мають особливо важливе значення для конкурентоздатного працівника, спроможного досягти вершин у професійній діяльності. Тому процеси реформування вищої освіти України в умовах інтенсивного соціально-економічного розвитку передбачають актуалізацію такої підготовки фахівців, де здійснюватиметься формування іноземної комунікативної компетентності, здатності до творчого застосування знань з іноземної мови у реалізації професійних завдань,

спроможності здійснювати спілкування з фахівцями з інших країн, а також виконувати професійну діяльність в умовах іноземного середовища. Таким чином, з розвитком потреб суспільства змінюються акценти методики іноземної підготовки студентів у вищому навчальному закладі – з читання та перекладу літератури за фахом на комплексне вміння здійснювати іноземну комунікацію професійного спрямування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що науковці розглядають іноземну комунікацію у двох аспектах: як обмін інформацією (комунікативний аспект спілкування) і як взаємодію (інтерактивний аспект спілкування) [1]. З метою цілеспрямованого формування умінь і навичок комунікативної взаємодії дослідники проводять категоріальний аналіз понять комунікація, спілкування, комунікативність [5]; використовують мовні стратегії інноваційної освіти [7]; застосовують наукові підходи до навчання спілкуванню, наприклад, засобами комунікаційного тренінгу [2]; враховують психологічні особливості навчання іноземного спілкування [4]. Науковці розглядають іноземну професійно-спрямовану компетентність у структурі професійної компетентності фахівця [3] для

досягнення вершин у мистецтві ділової комунікації [6].

Метою статті визначено конкретизацію сутності комунікативної компетентності у підготовці майбутніх фахівців до іншомовного спілкування.

Викладення основного матеріалу.

Незаперечним фактом є розуміння важливості оперування іноземною мовою на професійному рівні для фахівців різного профілю підготовки. Адже сучасні спеціалісти повинні вміти здійснювати конструктивне професійне спілкування з іноземними колегами та отримувати необхідну інформацію із автентичних джерел, що необхідно не лише для функціонування особистості у сфері спілкування, але й інших сферах її життєдіяльності.

Успіх іншомовного спілкування суттєво залежить від багатьох факторів: наявності бажання підвищити рівень іншомовної комунікативної компетентності, що дозволить встановлювати контакти та взаємини з представниками інших мовних культур; рівня володіння іноземною мовою та здатності її використовувати у відповідних ситуаціях спілкування. Окреслені чинники спонукають студентів до підвищення власного рівня іншомовної комунікативної компетентності та дають можливість організувати мовленнєве спілкування з урахуванням соціально-культурологічних норм поведінки.

Специфіка іншомовної комунікативної компетенції передбачає здатність особистості адаптувати вихідне значення мовних структур до сприйняття інформації та організації мовленнєвого процесу з урахуванням фактора співрозмовника і контексту ситуації іншомовного спілкування. Науковцями виокремлено три основні підходи до розуміння дефініції «іншомовна комунікативна компетентність» – це:

- актуалізація базових навичок і вмінь, що передбачає готовність до прояву компетентностей в стандартних та нестандартних ситуаціях іншомовного спілкування (особистісний підхід);

- комунікативні та пізнавальні здібності, пізнавальна активність, мотивація, креативність і готовність особи до іншомовного спілкування (системно-структурний підхід);

- багаторівнева інтегральна особистісна якість, яка дозволяє окреслювати вершини професійного зростання, ставити і вирішувати завдання і проблеми різного

рівня складності в галузі іншомовної взаємодії (акмеологічний підхід).

Різні підходи науковців до розуміння наукової дефініції «іншомовна компетентність» дають змогу розглядає це поняття як складний феномен, в структурі якого корелюють три види факторів – лінгвістичні, психолінгвістичні та соціолінгвістичні. Дослідники розуміють під цим терміном здатність людини спілкуватися однією, декількома чи усіма видами мовленнєвої діяльності; систему внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікативної дії в конкретному середовищі ситуацій міжособистісної взаємодії; складну психічну функцію, що полягає у переробці та видачі інформації за допомогою іноземної мови в процесі спілкування; здатність людини виступати в якості суб'єкту іншомовного спілкування та організувати свою мовленнєву діяльність в її продуктивних і рецептивних видах, що виявляються в кожній конкретній ситуації конкретними мовними засобами і способами.

Науковці виявляють ідентичні погляди стосовно того, що іншомовна компетентність повинна охоплювати певний набір комунікативних технік (володіння темпом мовлення, інтонацією, паузою, лексичним різноманіттям, навичками недирективного і активізуючого слухання, а також невербальної техніки (міміка, пантоміма, фіксація погляду, організація комунікативного простору).

Важливим аспектом іншомовної комунікативної компетенції у підготовці студентів до професійного спілкування іноземною мовою є формування у них позитивних установок, а саме:

- особистісна зацікавленість і прагнення студента до сформованості високого рівня іншомовної комунікативної компетентності для ефективного професійного спілкування в майбутньому;

- ставлення до професійного спілкування як до діалогічної взаємодії, а відтак до партнера зі спілкування – як до рівноправного суб'єкта;

- вияв толерантності до поглядів партнерів з професійного спілкування й у процесі обміну думками;

- орієнтування на взаємокорисний обмін ідеями та інформацією під час професійного спілкування іноземною мовою.

Формування окреслених установок у сфері професійного спілкування уможлиблюється за умови, коли студент навчається способам ефективної іншомовної

комунікативної взаємодії у процесі здобуття вищої освіти. Однак фактичний рівень володіння іноземною мовою у випускників ВНЗ не відповідає потребам сучасного ринку праці.

Сьогодні науковцями виокремлено велике різноманіття підходів та методик формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів. За останні роки викладачі експериментували, впроваджуючи нові інноваційні форми та методи при вивченні іноземних мов. Враховуючи вагомість знання іноземною мови для розширення можливостей у процесі вдосконалення професійного спілкування, вважаємо за доцільне коротко проаналізувати основні підходи до розуміння сутності іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців і шляхів вивчення іноземної мови.

На основі аналізу наукових праць (К. Брамфіт, Л. Блумфілд, П. Керрел) встановлено, що підходи зарубіжних дослідників до вивчення іноземної мови характеризуються використанням таких методів: граматико-перекладного та текстуально-перекладного, аудіо-лінгвістичного, прямого; методу аудіо-лінгвальної теорії навичок; когнітивної теорії свідомого оволодіння кодом тощо.

У вітчизняній науці порядок використання основних методик у викладанні іноземної мови у ВНЗ базувався на свідомо-порівняльному та свідомо-практичному методах, комунікативному підході, використанні інтенсивної методики, методу активного підключення та ін.

Зокрема, першим утвердився *свідомо-порівняльний метод*, який набув широкого поширення у 30-ті роки ХХ ст. Розробка та обґрунтування сутності цього методу пов'язана з працями З.Цветкової. Його специфіка полягає в поєднанні змісту і форми при вивченні мовленнєвої діяльності; єдності теорії та практики; застосуванні в мовленнєвій діяльності свідомого і підсвідомого; використанні рідної мови в якості забезпечення порівняльної бази; реалізації принципу системного підходу. Відзначимо, що цей метод вивчення іноземної мови має певні недоліки та слабкі сторони. Однією із них є низький рівень спрямованості на усне іншомовне висловлювання. Як результат – у студентів складно сформулювати високий рівень умінь та навичок вільного розмовного спілкування.

Результатом удосконалення свідомо-порівняльного методу, який широко

використовувався викладачами іноземних мов, стало застосування *свідомо-практичного методу* (свідомо-активного), який почав інтенсивно розроблятися з середини 60-х років ХХ ст. Його виникнення пов'язують із роботами Р.Аткінсона. У цілому, можна констатувати, що цей метод був спрямований на подолання протиріч щодо пасивних та активних знань і умінь студентів особливо у сфері розмовної лексики. У контексті цього методу було запропоновано диференціювання наукових категорій «мова» та «розмовна мова» і, як результат, – чітко окреслено завдання в цьому напрямі: навчити мислити на іноземній мові. Можна констатувати, що основний акцент змістився на вивчення розмовної мови. У ході запровадження цього підходу з'явилося розуміння іноземної мови як процесу двостороннього спілкування.

В останні десятиліття великої популярності набув *комунікативний підхід* до вивчення іноземних мов, у якому основна увага приділялася мові як засобу спілкування. Провідні науковці (Г. Богуславська, Є. Масилко, В. Скалкін, В. Топалова та ін.) вважають, що іноземну мову слід викладати в умовах, максимально наближених до особливостей природного спілкування людей цією мовою. Основні положення комунікативного підходу зводяться до того, що мова виступає системою для вираження значення, основна її функція – комунікація. Отже, при цьому підході формування іншомовної комунікативної компетентності в процесі вивчення іноземних мов базується на реалізації конкретних функцій мови, а саме:

- особистісної (через мову особа виражає почуття та емоції);
- евристичної (як засобу пізнання оточуючого світу);
- регулюючої (як контролюючого фактора поведінки та вчинків інших людей);
- інструментальної (як засобу впливу на оточуюче середовище);
- функції представлення (за допомогою мови можна відобразити певні факти та інформацію);
- функції взаємодії (мова основний засіб комунікації між людьми);
- функції творчої уяви (мова використовується для відображення образу світу у фантазіях, поезії, казках, скоромовках).

Таким чином, комунікативний підхід до вивчення іноземної мови дає можливість студентам повною мірою реалізувати уміння

та навички для успішного вирішення різних теоретичних та практичних завдань професійного спрямування. Основні акценти ставляться на вмінні вільно спілкуватися та можливості аудіювання.

У цілому, вивчення іноземної мови трактується як набуття комунікативної компетентності та можливості вільно спілкуватися. Завдання викладача зводиться, в основному, до практичної допомоги студентам усіма доступними йому засобами та способами у процесі оволодіння мовою. У свій арсенал викладач ВНЗ може взяти будь-який прийом, який мотивує та сприяє кращому вивченню мови. Особливий акцент слід робити на внутрішній мотивації, яка виникає на основі зацікавлення тим, про що повідомляється засобами мови.

В останні роки в процесі вивчення студентами іноземних мов викладачі використовують *інтенсивні методики*. Саме інтенсивні методики спрямовані на пошук нових шляхів швидкого, ефективного та ґрунтовного оволодіння студентами іноземною мовою та спрямовані на розвиток комунікативних здібностей особистості. В умовах реалізації інтенсивного підходу до вивчення іноземних мов зміст навчання збагачується використанням діалогічної міжсуб'єктної взаємодії на рівні «викладач – студент». Причому, в центрі уваги викладачів виступає особистість студента, його інтелектуальні можливості. З цього приводу науковці зазначають, що студент – не просто пасивний реципієнт, навпаки, значущість його участі в навчальному процесі розглядається як участь активної та взаємодіючої особистості.

Згодом у практиці викладання іноземних мов у вищій школі почав використовуватися *метод активного охоплення* студентів взаємодією з представниками первинної мовної спільноти. Зазначимо, що цей метод володіє вагомим потенціалом лише в тому випадку, коли навчання проводиться в країні, мову якої вивчають. Ефективність взаємодії викладача та студентів забезпечується атмосферою взаємного розуміння та позитивної оцінки досягнень тих, хто вивчає мову. Однак, науковці сьогодні констатують окремі недоліки цього підходу: певну обмеженість змісту навчальної діяльності через недостатній комунікативний досвід студентів; недостатню розробленість механізмів для максимального забезпечення

«особистісного зростання» студентів під час вивчення мови.

Таким чином, сучасний етап розвитку психолого-педагогічних досліджень, які пов'язані з проблемою формування іноземномовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на основі вивчення іноземних мов у вищій школі, характеризується існуванням різних підходів та методик, в основі яких – реалізація комунікативного підходу. Такий стан речей можна пояснити з огляду на те, що цей підхід передбачає певну організацію навчально-пізнавальної діяльності, за якої студенти постійно перебувають у процесі спілкування іноземною мовою, що сприяє формуванню у майбутніх фахівців практичних умінь іноземномовного спілкування і розвитку комунікативних здібностей. Комунікативний підхід забезпечує систематичне оволодіння функціональними та структурними аспектами мови, спрямовує студентів на підвищення рівня професійного спілкування на основі використання іноземної мови як засобу спілкування.

Зазначимо, що незалежно від того, який саме підхід використовують викладачі, вони спрямовують свою діяльність на формування у студентів належного рівня готовності до професійного спілкування іноземною мовою, тобто формують у студентів іноземномовну комунікативну компетентність. Таким чином, іноземномовна комунікативна компетентність як особливий феномен та інтегральна характеристика особистості майбутнього фахівця передбачає наявність відповідних якостей, здібностей та використання засобів ефективною взаємодією та спілкування іноземною мовою.

Отже, вивчення іноземних мов у вищій школі має спрямовуватися на оволодіння студентами навичками професійно-орієнтованого спілкування, сприяти комплексному розвитку їх іноземномовної комунікативної компетентності та підвищенню рівня загальнопрофесійної підготовки. Студенти повинні володіти теоретичними знаннями й уміннями спілкування у сфері своєї спеціальності, тому вивчення іноземної мови має відбуватись у безпосередньому зв'язку із майбутньою професією. Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в розробці спеціальних методик для формування іноземномовної комунікативної компетентності майбутніх філологів.

Література

1. Андреева Г. М. Общение как обмен информацией (коммуникативная сторона общения). Общение как взаимодействие (интерактивная сторона общения) / Г. М. Андреева // Психология влияния. – СПб. : Питер, 2000. – С. 99–114.
2. Биркенбиль В.Ф. Коммуникационный тренинг: наука общения для всех / Биркенбиль В. Ф. ; пер. с нем. Н. Чупеева. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2002. – 352 с.
3. Бурковська Л. Д. Іншомовна професійно-спрямована компетентність у структурі професійної компетентності фахівця / Л. Д. Бурковська // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – Вип. 3. Ч. 2. – С. 62–66.
4. Вереїтіна І. А. Психологічні особливості навчання іншомовного спілкування / І. А. Вереїтіна // Вища освіта України. – 2011. – Додаток 2 до №3. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – Том VI (31). – С. 31–38.
5. Прищак М. Д. Комунікація, спілкування, комунікативність: категоріальний аналіз / М. Д. Прищак // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2010. – № 2. – С. 5–8.
6. Сагач Г. М. Мистецтво ділової комунікації : навч. посібник / Г. М. Сагач. – К., 1997. – 265 с.
7. Скубашевська О. Мовні стратегії інноваційної освіти / О. Скубашевська // Вища освіта України. – 2007. – № 4. – С. 51–55.

Lypchanko-Kovachyk O., Senior Lecturer

FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

The article indicates that in the context of globalization and the intertwining of information flows a foreign language is a universal means of professional life. Foreign language skills, the ability to enter into foreign language communicative environment freely are particularly important for competitive employee, able to achieve heights in the professional activities, these aspects are actualized in the article under consideration. The success of foreign language communication greatly depends on many factors: the presence of the desire to improve foreign language communicative competence, which will establish contacts and relationships with other linguistic cultures, proficiency in a foreign language and the ability to use it in appropriate situations of communication. An important aspect of foreign language communicative competence in preparing students for professional communication in a foreign language is to develop positive attitudes. The approaches of foreign researchers to study foreign languages are characterized by the following methods: grammar-translated and translated textually-, audio-linguistic, direct, method of audio-lingual skills theory, cognitive theory of conscious mastery of code and more. In national science the use of basic techniques in teaching foreign language in high school based on comparative consciously and deliberately and practical methods, communicative approach, using intensive methods of active connections and so on. The current stage of development of psychological and educational research related to the problem of the formation of foreign language communicative competence leading to the study of foreign languages in high school, is characterized by the existence of different approaches and techniques, which are based on the implementation of the communicative approach.

Keywords: foreign language communicative competence, foreign language, communicative approach.